

Wyrok z 27 października 2004 r., [SK 1/04](#)
**OGRANICZENIE MOŻLIWOŚCI WZNOWIENIA POSTĘPOWANIA
CYWILNEGO PO WYROKU TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO**

Rodzaj postępowania: skarga konstytucyjna Inicjator: osoba fizyczna	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
---	--------------------------------	----------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Ograniczenie możliwości wznowienia postępowania cywilnego po stwierdzeniu przez TK niekonstytucyjności podstawy rozstrzygnięcia – do spraw zakończonych orzeczeniem merytorycznym [Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego: art. 401 ¹ (dodany w 1997 r.) w związku z art. 399]	Zasada równości Prawo do sądu Prawo żądania wznowienia postępowania zakończonego orzeczeniem wydanym na podstawie niekonstytucyjnego przepisu [Konstytucja: art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 190 ust. 4]

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niekonstytucyjność określonej normy prawnej nie powoduje *ex lege* nieważności wydanych na jej podstawie prawomocnych orzeczeń sądowych i ostatecznych decyzji administracyjnych. Orzeczenie takie otwiera natomiast drogę do ewentualnego wzruszenia takich orzeczeń i decyzji, które następuje z reguły z inicjatywy osoby zainteresowanej. Podstawę konstytucyjną korygowania orzeczeń i decyzji opartych na niekonstytucyjnych normach prawnych stanowi art. 190 ust. 4 Konstytucji, natomiast szczegółowe przepisy zawarte są w ustawach regulujących postępowanie przed sądami i organami administracji, między innymi w kodeksie postępowania cywilnego (k.p.c.).

W myśl art. 401¹ k.p.c. (dodanego przez nowelę z 1997 r.) można żądać wznowienia postępowania cywilnego zakończonego wyrokiem, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją, albo innym aktem wyższego rzędu, aktu normatywnego stanowiącego podstawę tego wyroku. Przepis ten pozostaje w związku z art. 399, ustanawiającym zasadę, że wznowienie postępowania może nastąpić w wypadkach przewidzianych w dalszych przepisach kodeksu, jeżeli orzeczeniem kończącym postępowanie jest wyrok.

W procesie cywilnym nazwa „wyrok” przysługuje kończącym postępowanie orzeczeniom o charakterze merytorycznym. Przepisy kodeksu dotyczące wyroków, w tym art. 399 i 401¹ kodeksu, stosuje się odpowiednio do orzeczeń merytorycznych noszących inne nazwy (jak „nakaz zapłaty” – por. art. 353², „postanowienie” o charakterze merytorycznym w postępowaniu nieprocesowym – por. art. 13 § 2, art. 516 i art. 524). Orzecznictwo sądowe i komentatorzy przyjmują, że nie może być wznowione postępowanie cywilne zakończone orzeczeniem nie mającym merytorycznego charakteru, zwanym „postanowieniem”, np. o umorzeniu postępowania (art. 355) czy o odmowie przyjęcia kasacji do rozpoznania (art. 393). Według tej wykładni nie można wznowić takiego postępowania zarówno

wówczas, gdy jest ono obarczone wadami proceduralnymi, jak i wówczas, gdy podstawa postanowienia sądu okaże się niekonstytucyjna w świetle późniejszego wyroku Trybunału Konstytucyjnego.

Niekorzystnych skutków takiej wykładni doświadczył pan Józef Ż., który wniósł skargę konstytucyjną w niniejszej sprawie.

Skarżący był uczestnikiem postępowania cywilnego dotyczącego zniesienia współwłasności. Od orzeczenia sądu drugiej instancji skarżący wniósł kasację (środek zaskarżenia orzeczeń wydanych w drugiej instancji, rozpatrywany przez Sąd Najwyższy), odpowiadającą obowiązującym wówczas wymogom formalnym. W czasie oczekiwania skarżącego na orzeczenie SN, 1 lipca 2000 r. weszła w życie ustawa z 24 maja 2000 r. nowelizująca kodeks postępowania cywilnego. Dążąc do ograniczenia kasacji do spraw większej wagi, a zarazem do skrócenia czasu oczekiwania na rozpoznanie kasacji, ustawodawca wprowadził procedurę wstępnej selekcji skarg kasacyjnych, zwaną niekiedy „przedsądem”. Sąd Najwyższy może mianowicie odmówić przyjęcia kasacji na podstawie kryteriów ocennych, takich jak niewystępowanie w sprawie „istotnego zagadnienia prawnego” czy „oczywista bezzasadność” kasacji. W orzecznictwie SN utrwalił się pogląd, oparty na interpretacji przepisów przejściowych noweli z 24 maja 2000 r., zgodnie z którym procedura „przedsądu” ma zastosowanie także do kasacji wniesionych, lecz jeszcze nie rozpoznanych przed wejściem w życie tej noweli. Postanowieniem z 12 października 2001 r. Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia do rozpoznania kasacji skarżącego.

Z dwóch wyroków Trybunału Konstytucyjnego wydanych w 2003 r. – w sprawach [SK 37/01](#) i [SK 12/03](#) – wynika jednoznacznie, że brak regulacji intertemporalnej wyłączającej stosowanie „przedsądu” do kasacji wniesionych przed 1 lipca 2000 r. jest niezgodny z zasadą zaufania do państwa i stanowiącego przezeń prawa, wynikającą z art. 2 Konstytucji. Wyroki TK mają moc powszechnie obowiązującą (art. 190 ust. 1 Konstytucji) i stanowią podstawę do ewentualnego skorygowania aktów stosowania niekonstytucyjnej normy prawnej (art. 190 ust. 4).

Pan Józef Ż. wystąpił zatem do Sądu Najwyższego o wznowienie postępowania dotyczącego wstępnej kwalifikacji jego kasacji, zakończonego odmownie postanowieniem z 12 października 2001 r. Sąd Najwyższy odrzucił jednak jego skargę o wznowienie; podstawą postanowienia w tej sprawie były przepisy art. 399 i 401¹ k.p.c. (omówione wyżej), zakwestionowane przez skarżącego w niniejszej sprawie z powodu niezgodności z Konstytucją.

Rozpoznając omawianą skargę konstytucyjną, Trybunał nawiązał do swojego wyroku z 2 marca 2004 r., [SK 53/03](#). Okoliczność, że w tamtej sprawie Trybunał stwierdził zgodność art. 401¹ k.p.c. z Konstytucją, nie stała na przeszkodzie do wydania w niniejszej sprawie wyroku o przeciwnej treści (por. punkt I.2 sentencji oraz tezy 5 i 6).

ROZSTRZYGNIĘCIE

I

1. Art. 399 kodeksu postępowania cywilnego jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 190 ust. 4 Konstytucji.

2. Art. 401¹ kodeksu postępowania cywilnego jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

II

1. Trybunał **odroczył utratę mocy obowiązującej** art. 401¹ kodeksu postępowania cywilnego o 12 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw.

2. **Odroczenie utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnego przepisu w wyroku uwzględniającym skargę konstytucyjną nie stoi na przeszkodzie wzruszeniu orzeczeń zapadłych w sprawie skarżącego, w związku z którymi została złożona skarga konstytucyjna.**

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. W art. 190 ust. 4 Konstytucji wyrażona jest wola ustrojodawcy, aby sprawa prawomocnie (ostatecznie) rozstrzygnięta na podstawie przepisu, który następnie został uznany przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, została rozstrzygnięta zgodnie z wartościami i zasadami konstytucyjnymi. W nowym, ukształtowanym przez orzeczenie Trybunału stanie prawnym możliwość ponownego rozpatrzenia sprawy jest ujęta jako konstytucyjne podmiotowe prawo osoby zainteresowanej. Prawo to wyraża pewien aspekt konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2), choć nie dotyczy wyłącznie spraw rozstrzyganych na drodze sądowej.
2. Zgodnie z zasadami pewności prawa i ochrony zaufania, wynikającymi z klauzuli państwa prawnego (art. 2 Konstytucji), akty stosowania prawa oparte na niekonstytucyjnej normie prawnej nie tracą *ex lege* skuteczności prawnej w wyniku orzeczenia Trybunału. W art. 190 ust. 4 przewidziana jest natomiast możliwość sanacji, której tryb ma być uregulowany w ustawach zwykłych.
3. „Wznowienie postępowania” w art. 190 ust. 4 Konstytucji jest autonomicznym pojęciem konstytucyjnym, nie mającym tak technicznego charakteru, jak pojęcie wznowienia dokonywanego z powodu określonych wad w postępowaniu, którym posługują się ustawy zwykle regulujące poszczególne procedury.
4. Konstytucyjne prawo do „wznowienia” (art. 190 ust. 4) nie oznacza gwarancji, że efektem skorzystania z tego prawa będzie uzyskanie orzeczenia o diametralnie odmiennej treści od orzeczenia wydanego poprzednio (na podstawie niekonstytucyjnego przepisu) czy orzeczenia o treści oczekiwanej przez osobę żądającą wznowienia.
5. Dokonując kontroli konstytucyjności, Trybunał Konstytucyjny bierze pod uwagę taką treść normy prawnej wyrażonej w badanym przepisie, jaka została powszechnie przyjęta w procesie jego stosowania. Zadaniem Trybunału nie jest ocena, czy ta praktyczna wykładnia jest poprawna. Trybunał musi natomiast rozstrzygnąć, czy tak rozumiana norma prawna jest zgodna z Konstytucją (art. 188 Konstytucji).

6. W wyroku z 2 marca 2004 r., [SK 53/03](#) Trybunał Konstytucyjny, uznając, że art. 399 i art. 401¹ § 1 k.p.c. są zgodne z Konstytucją, przyjął, iż stan niekonstytucyjności w sprawie skarżących ma źródło nie w zaskarżonym unormowaniu jako takim, lecz w opacznej interpretacji art. 401¹ § 1, według której przepis ten stanowi jedyną i wyłączną podstawę umożliwiającą sądowi sanację sytuacji opisanej w art. 190 ust. 4 Konstytucji. Jednocześnie Trybunał zastrzegł, że jeżeli takie rozumienie art. 401¹ § 1 k.p.c. zostanie przyjęte w sposób powszechny i stabilny w praktyce sądowej, Trybunał może być zmuszony podjąć ponownie analizę znaczenia art. 401¹ k.p.c. i dokonać oceny, czy jego niekonstytucyjne rozumienie jest już na tyle trwałe i stabilne, że zachodzi konieczność stwierdzenia niekonstytucyjności tego przepisu jako takiego. Z dokonanej obecnie analizy orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika właśnie, że powszechną, w stabilny sposób ukształtowaną praktyką jest takie rozumienie art. 401¹ § 1 w związku z art. 399 k.p.c., jakie zostało zaskarżone w niniejszej sprawie. O tym, że niezgodna z art. 190 ust. 4 Konstytucji praktyka ma źródło w treści art. 401¹ k.p.c., może również świadczyć fakt podjęcia przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego prac legislacyjnych zmierzających do jego zmiany.
7. Treść art. 401¹ k.p.c. w rozumieniu, o którym jest mowa wyżej, narusza także konstytucyjną zasadę równości (art. 32 ust. 1 Konstytucji). Przepis ten inaczej bowiem traktuje osoby, których prawa konstytucyjne zostały naruszone przez normę uznaną za niekonstytucyjną, jeżeli była ona podstawą wyroku (orzeczenia rozstrzygającego o meritum) w sprawie cywilnej, inaczej zaś osoby, których prawa konstytucyjne w postępowaniu cywilnym również zostały naruszone, tyle że niekonstytucyjna norma była podstawą postanowienia kończącego postępowanie bez merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy. Zróżnicowanie to nie jest uzasadnione z punktu widzenia art. 190 ust. 4 Konstytucji.
8. [Odroczenie terminu utraty mocy obowiązującej](#) art. 401¹ k.p.c. (punkt II.1 sentencji) oznacza, że mimo niekonstytucyjności przepis ten na razie zachowuje moc obowiązującą, a wyrok wywołuje jedynie skutki na przyszłość. Upoważnienie Trybunału Konstytucyjnego do podjęcia takiej decyzji (art. 190 ust. 3 Konstytucji) oznacza zgodę ustrojodawcy na istnienie przez okres odroczenia stanu nie odpowiadającego rygorystycznie rozumianym standardom konstytucyjności. W niniejszej sprawie decyzja Trybunału uzasadniona jest tym, że natychmiastowy skutek orzeczenia o niekonstytucyjności art. 401¹ k.p.c. otwierałby drogę do wznowienia trudnej do oszacowania liczby postępowań, co groziłoby poważnymi perturbacjami wymiaru sprawiedliwości.
9. Ograniczenie wynikające z odroczenia utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnego przepisu nie dotyczy jednak sytuacji prawnej skarżącego, który przez wniesienie skargi konstytucyjnej zainicjował kontrolę konstytucyjności tego przepisu (punkt II.2 sentencji). Istota [skargi konstytucyjnej](#), stanowiącej środek konkretnej kontroli konstytucyjności norm, wymaga, aby efektem uwzględnienia skargi przez Trybunał Konstytucyjny była zmiana ostatecznego rozstrzygnięcia, które doprowadziło do naruszenia praw i wolności skarżącego. Wyrok Trybunału zawierający korzystne dla skarżącego rozstrzygnięcie powinien zatem znajdować swoją kontynuację w dalszym postępowaniu, które – przez użycie stosownych środków proceduralnych – powinno doprowadzić do ponownej oceny sytuacji skarżącego (wniosek z art. 79 ust. 1 i art. 190 ust. 4 Konstytucji). Prawo skarżącego do żądania wznowienia postępowania nie przesądza natomiast końcowego wyniku tego postępowania (por. tezę 4).
10. Przepis art. 399 k.p.c. ustanawia normy odnoszące się do każdego wznowienia postępowania w ramach procedury cywilnej, a nie tylko wznowienia związanego z sanacją przewidzianą w art. 190 ust. 4 Konstytucji. Wprawdzie art. 399 k.p.c. był wykorzystywany także jako ogniwo rozumowania w praktyce kształtującej niezgodną z Konstytucją wykładnię

art. 401¹ k.p.c., jednak nie było to ogniwo konieczne. Główne znaczenie art. 399 k.p.c. dotyczy wznowienia z powodu wad w postępowaniu, regulowanego autonomicznie na poziomie kodeksu, a nie sanacji przewidzianej w art. 190 ust. 4 Konstytucji. W tej sytuacji orzekanie o niekonstytucyjności badanego przepisu wykraczałoby poza potrzebę usunięcia bezpośredniej przeszkody konstytucyjności.

Przepisy Konstytucji

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Art. 77. [...] 2. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.

Art. 79. 1. Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.

Art. 188. Trybunał Konstytucyjny orzeka w sprawach:

- 1) zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją,
- 2) zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie,
- 3) zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami,
- 4) zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
- 5) skargi konstytucyjnej, o której mowa w art. 79 ust. 1.

Art. 190. 1. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.

2. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w sprawach wymienionych w art. 188 podlegają niezwłocznemu ogłoszeniu w organie urzędowym, w którym akt normatywny był ogłoszony. Jeżeli akt nie był ogłoszony, orzeczenie ogłasza się w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

3. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał Konstytucyjny może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Termin ten nie może przekroczyć osiemnastu miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a gdy chodzi o inny akt normatywny - dwunastu miesięcy. W przypadku orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej, Trybunał Konstytucyjny określa termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego po zapoznaniu się z opinią Rady Ministrów.

4. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylecia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.

5. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego zapadają większością głosów.